

TIJD & TAAK

INTERVIEW ELMAR SMID

» p. 4

Elmar Smid werkte de afgelopen jaren als beleidsmedewerker voor Agnes Jongerius in het Europees Parlement. Hij heeft onder meer meegewerkt aan de Europese wetgeving omtrent het minimumloon, waarmee het is gelukt om een Europese norm voor een fatsoenlijk minimumloon in te voeren dat meestijgt met de welvaart. Hij werkt momenteel in het Europa-team van de FNV en houdt zich bezig met de Nederlandse invoering van deze wet en de onderbouwing voor een beter minimumjeugdloon.

INTERVIEW CO ENGBERTS

» p. 15

Co Engberts is fractievoorzitter van de PvdA Rotterdam en lid van de lutherse kerk. 'Lutheranen zullen elkaar niet snel veroordelen om de keuzes die ze maken, en elkaar niet snel de maat nemen.' En dat herkent hij in de PvdA. 'Moraliteit wordt niet voortdurend gemeten. In de PvdA voel ik ruimte en vrijheid.' In de politiek wil hij achterstelling aanpakken. Egbert de Vries sprak met hem over politiek bedrijven vanuit een levensbeschouwelijke achtergrond.

INTERVIEW BUURTZORG

» p. 21

Jos de Blok is wijkverpleegkundige en een van de oprichters van Buurtzorg. Hij is nu bestuurder van deze organisatie en mengt zich vaak in het publiek debat over de zorg. Frank Timmermans is lid van de raad van toezicht en voormalig huisarts. Dirk Achterbergh sprak met hen over het toegenomen *efficiency*-denken in de zorg, de unieke aanpak van Buurtzorg en waarom de buurt zo'n goede schaal is om de zorg optimaal te laten functioneren.

SEPTEMBER 2024

LEDENBLAD VAN DE BANNING VERENIGING - VERSCHIJNT VIER KEER PER JAAR - DE BANNING VERENIGING ORGANISEERT ACTIVITEITEN OP HET SNIJVLAK VAN LEVENSOVERTUIGING, RELIGIE EN SOCIAALDEMOCRATIE

SEPTEMBER 2024 IN DIT NUMMER

REDACTIONEEL 2

VAN DE VOORZITTER
POSITIEF 'SOCIALISME' 3

INTERVIEW
ELMAR SMID
JEUGDLOON IS JE REINSTE
VORM VAN DISCRIMINATIE 4

BOEKESAY
DE LATE BEKERING
VAN EEN OUDE
MARKTMEESTER 9

BEELDCOLUMN
DE STRIJD TEGEN
MANNELIJKE
OVERHEERSING 12

NAOMI LEEST
DE BOETFABRIEK 14

INTERVIEW
CO ENGBERTS
DIAKEN IN DE POLITIEK 15

BOEKESAY
ZWEIG EN ERASMUS: DE
TRIOMF VAN DE REDE 18

INTERVIEW
BUURTZORG
WAAR WACHTEN WE
NOG OP? 21

TENTOONSTELLING
THE ART OF DRAG 24

COLUMN
BURGEMEESTER
IN OORLOGSTIJD 26

COLOFON 27

HET GEDICHT
SOFIE VERDOODT
GENESIS 28

September is voor veel mensen een hectische tijd. Het culturele, academische, politieke en kerkelijk jaar zijn weer gestart en als iedereen terug is van vakantie wordt er in veel organisaties toch in een net wat hogere versnelling gewerkt. Hopelijk is het na wat extra reflectie in de zomer ook een tijd van nieuwe plannen, activiteiten en ideeën. Wie weet kan dit nummer van *Tijd&Taak* nog wat ideeën of inspiratie daaraan toevoegen.

Twan van Lieshout las deze zomer *De crisis van het democratisch kapitalisme* van Martin Wolf. Een 'alarmkreet van iemand die jarenlang het radarwerk van het kapitalisme heeft bestudeerd'. Hij ziet een mogelijke oplossingsrichting die veel sociaal-democraten bekend voor zal komen: een grotere rol voor de overheid, gelijke kansen, eerlijke en goede banen, een eerlijk verdeelde stijgende levensstandaard, economische zekerheid en de beëindiging van speciale voorrechten voor een enkeling. De rest van dit nummer staat eigenlijk vol met mensen en gedachten die dit proberen te bewerkstelligen.

Evelien Polter sprak met Elmar Smid over zijn werk rondom het minimumloon. Hij werkte de afgelopen jaren in het Europees Parlement mee aan de Europese minimumlonen-wetgeving en via de FNV aan acties rondom het afschaffen van het minimumjeugdloon. In de uitvoering is er nog veel te doen, want er bestaat in ons land ten onrechte een hardnekkig geloof dat we onze zaakjes goed op orde hebben.

In Naomi Leest wordt een ander concreet voorbeeld zichtbaar naar aanleiding van het boek *De Boetefabriek* van Merel van Rooy. Politiek is er werk aan de winkel, want we maken ons terecht zorgen over de rechtsstaat, maar het is zaak daarbij klasse en ongelijkheid niet uit het oog te verliezen.

Lianne Schuuring is ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging
Foto: Ania Liesting

Egbert de Vries sprak met Co Engbert, fractievoorzitter PvdA Rotterdam, die zich vanuit de gemeenteraad inzet voor de aanpak van achterstelling, die zich op diverse manieren manifesteert. Volgens Co hebben deze uitgangspunten ook te maken met zijn levensbeschouwelijke achtergrond, maar dat is niet altijd makkelijk.

Een voorbeeld van hoe zaken ook op een heel andere manier georganiseerd kunnen worden is de zorgorganisatie Buurtzorg. Dirk Achterbergh sprak met Jos de Blok en Frank Timmermans over het doorgeslagen managementdenken in de zorg. Ze pleiten eigenlijk voor een buurtzorgrevolutie in de hele publieke sector, want de buurt is de schaal waarop het ecosysteem van zorg en welzijn functioneert.

Gastauteur Pieter van der Hoeven reist sinds zijn pensioen door Europa langs scholen en universiteiten vernoemd naar Erasmus en schrijft over Erasmus als moreel kompas. In dit nummer bespreekt hij Stefan Zweigs biografie *Triomfen tragiek van Erasmus van Rotterdam*. Mocht u ook interesse hebben om als gastauteur een artikel voor *Tijd&Taak* te schrijven horen we graag van u. De redactie gaat hier graag over in gesprek!

VAN DE VOORZITTER POSITIEF 'SOCIALISME'

Van de zomer werd in de Haagse burelen gewerkt aan een regeerprogramma. In zo'n zomer is het dan ook weer volop lobbytijd. Dus ook de anti-erfbelasting-lobby voor al onze bedreigde 'oer-Hollandse' familiebedrijven kwam in het geweer. Hoofargument: het is onrechtvaardig belasting te heffen over geld waarover al belasting betaald is. Door de erfflater wordt dan bedoeld, al wordt er niet bij verteld dat die meestal ook de neiging heeft gehad dit te minimaliseren. Op zich niks mis mee. Je mag best omrijden als je tol wilt vermijden. *Taxing* is geen *charity*, maar een afdwingbare vorm van geldheffing door een legitieme overheid ter bekostiging van haar taken. Natuurlijk moet er voor grondslag en manier van heffen draagvlak zijn, maar het is vervolgens aan die overheid om 'af te dwingen'.

Argument twee: de erfflater moet niet gehinderd worden in gewenste besteding. Dat miskent echter dat

erfbelasting geen belasting voor de erfflater is, maar voor de erfgenaam. Er komt een inkomensstroom jouw kant op, waar je niks meer voor hebt hoeven doen dan in de gunst staan van de erfflater. Waarom zou daar niet zoals bij allerlei andere inkomensstromen gewoon belasting over gegeven worden? En ook gewoon progressief? Natuurlijk moet dat zo, dat het niet de continuïteit van familiebedrijven bedreigt, maar dat doet aan het principe niks af.

Maar dan komt de klap op de vuurpijl: mensen, we willen toch niet leven in een socialistisch land, waar een alsmaar uitdijende overheid steeds meer van onze zuur verdiende centjes afpakt. Dus: socialisme is het monster dat onze centjes afpakt en zich met ons leven bemoeit. Zou het? Wat is socialisme dan wel?

Nobelprijs winnaar Joseph E. Stiglitz zegt in een interview over zijn nieuwe boek *The Road to Freedom, Economics and the Good Society*: in de huidige context, zeker in Amerika, vermijd ik termen als sociaal-democratisch, terwijl mijn boek eigenlijk gewoon een serieus en verstandig

Jos Aarnoudse is voorzitter van de Banning Vereniging

pleidooi is voor een duurzame sociaal-democratische aanpak. Ik spreek dan maar van 'progressief kapitalisme', omdat 'socialistisch' en 'links' vervelende scheldwoorden zijn geworden.

Laten we eerst eens beginnen met de opgave waarvoor we staan, namelijk (ik zeg het nu in mijn eigen woorden, JA): dat we allemaal, levend in een zelfde ruimte (stad, wijk, land, werelddeel, planeet) zoeken naar een goed leven. En dat 'samen' dus prioriteit moet krijgen boven 'eigen'. Dat is socialisme dat niet in de eerste plaats ergens tegen is (anti-dit of anti-dat), maar dat vooral ergens vóór is. Namelijk voor een visie op mens en maatschappij, die ervan uitgaat dat we niemand door de bodem laten zakken. Dat iedereen het recht heeft en de ruimte krijgt om op een fatsoenlijke manier, die bij jou past, een goed leven te kunnen leiden. En als dat niet organisch tot stand komt (goedschiks), dat we dan wel degelijk aan de overheid middelen laten toevallen, die dat kunnen bijsturen (met enige drang en dwang). Niet minder, maar dan ook niet meer dan nodig is.

Elmar Smid

HET JEUGDLOON IS JE REINSTE VORM VAN DISCRIMINATIE

Elmar Smid werkte de afgelopen jaren als beleidsmedewerker voor Agnes Jongerius in het Europees Parlement. Met de Europese minimumlonen-wetgeving is het hem gelukt om een Europese norm voor een fatsoenlijk minimumloon in te voeren dat meestijgt met de welvaart. Elmar was betrokken bij de onderhandelingen over die wet waardoor miljoenen mensen in Europa meer bestaanszekerheid krijgen. Hij werkt momenteel in het Europees team van de FNV. Ook stond hij op plek 9 van de Europese verkiezingslijst van GroenLinks/PvdA.

✂ Door Evelien Polter

Je hebt je kandidaat gesteld voor de Europese verkiezingen. Je stond op nummer 9 en je was de kandidaat die veel wist over hoe de rechtspositie van arbeiders in Europa verbeterd kan worden. Stel dat je in het Europees Parlement was gekomen. Wat had je dan willen bereiken?

“Wat ik had willen doen is doorpakken op de uitzendwetgeving. Je hebt in Europa de uitzendrichtlijn die het voor werkgevers mogelijk maakt om werknemers verschillend te behandelen. Hierdoor zijn uitzendkrachten goedkoper dan vaste werknemers. Dat ondergraaft niet alleen de positie van de vaste werknemers maar benadeelt ook uitzendkrachten.

Nederland is de kampioen flexwerk in Europa en dat draagt ertoe bij dat veel mensen met grote onzekerheid leven: hoeveel komt er binnen aan het einde van de maand? Wanneer word ik ingeroosterd? Kan ik me uitspreken over de hoge werkdruk, zonder dat ik voor nadelige gevolgen hoeft te vrezen? Om dit goed te regelen moeten we onder meer de Europese uitzendregels aanpassen.

Het is zorgelijk dat aan de ene kant het aandeel uitzendwerk in Europa groeit ten opzichte van vast werk en dat er aan de andere kant in heel Europa personeelstekorten zijn. Economisch is dat onlogisch. Je zou verwachten dat werkgevers bezig zijn mensen aan zich te binden. Met het huidige aantal vacatures zou dit een economische vanzelfsprekendheid moeten zijn, maar die logica lijkt nog niet overal doorgedrongen. In de praktijk zoeken werkgevers naar nieuwe wegen en nieuwe routes om de loonkosten te drukken.

In het Europees Parlement had ik ook willen zorgen voor een sterker mandaat voor de Europese Arbeidsautoriteit om over de grenzen heen meer inspecties te kunnen uitvoeren.”

Je bent niet gekozen, omdat GroenLinks/PvdA 8 zetels behaalde. Wie pakt het verbeteren van de positie van arbeiders nu op?
“Kim van Sparrentak en Marit Maij gaan delen van de portefeuille arbeidsrecht doen maar het is nog niet helemaal duidelijk in welke rol en met welke dossiers. Cordeiro Viera die op nummer 10 op de lijst van GroenLinks/PvdA stond is met voorkeursstemmen gekozen. Dus ik denk dat ik de komende vijf jaar in de dug-out blijf zitten.”

Wat ga jij de komende tijd doen?
“De FNV is een van de vakbonden die aan de wieg stonden van de Europese koepelvakbond. ETUC, of in het Nederlands, het Europees Verbond van Vakverenigingen (EVV). Alle 90 Europese vakbonden zijn hierin verenigd. Die koepel heeft een bijzondere rol in Europa omdat die is opgenomen in de Europese verdragen. Bijvoorbeeld

als werkgevers en werknemers het in Europa samen eens worden dan hebben ze ook het recht om zelf wetgeving op tafel te leggen. Een voorbeeld is de Europese arbeidstijdenwetgeving die nu ook in Nederland geldt. Dat is ooit een overeenkomst geweest tussen de ETUC en de werkgeversorganisaties. En daar is vervolgens door de Europese Commissie wetgeving van gemaakt. Dat is best bijzonder, want in Nederland kunnen sociale partners dat niet.

Het belangrijkste wat ik doe bij de FNV is samenwerken met vakbonden in Europa. Samen een agenda opstellen en kijken of en hoe we die in Brussel verwezenlijkt kunnen krijgen.”

‘Ik heb geluk gehad, dat verplicht om wat terug te doen.’

Wat is je motivatie om bij de FNV te werken?

“Ik groeide op in Arnhem, in de Vogelaarwijk Presikhaaf. Ik zat met 38 kinderen in een basisschoolklas. Wat absoluut niet mocht, maar wel gebeurde. Door de uitslag van de Citotoets viel het op dat ik goed kon leren. Want in die klas van 38 kinderen zagen de onderwijzers dat niet. Daarna had ik op het vwo een docent Nederlands die mij hielp om mijn taalachterstand weg te poetsen, gewoon omdat ze dat belangrijk vond. Een sociaal-democraat overigens, die vrouw. Daardoor kon ik meekomen met de rest van mijn klasgenoten. Ik heb geluk gehad, dat verplicht om wat terug te doen.”

Je bent op je 18de lid geworden van de Jonge Socialisten (JS), de jongerenvereniging van de PvdA. Waardoor werd die interesse getriggerd?

“Ik kwam er vrij jong achter dat niet iedereen eerlijke kansen kreeg. En daar wilde ik wat aan doen. De JS bleek een club te zijn die je daarbij helpt. Toen ik vervolgens ging studeren in Groningen ben ik me actief in gaan zetten en ben ik ook lid geworden van de PvdA.”

Wat vond je bij de Jonge Socialisten waardoor je de strijd tegen ongelijkheid kon voeren?

“Het mooie van die club is dat ze je de vrije hand geven met ‘ga maar wat proberen’. Het was een soort speeltuin waar je kon leren hoe politiek werkt. Er stonden steeds een aantal politici klaar die het belangrijk vonden dat er een nieuwe generatie op kon groeien. Tweede Kamerlid Mohammed Mohandis was zo iemand die, als de JS iets vroeg, beschikbaar was. Zo voldeden we ons gesteund.”

Met mijn huidige FNV-collega Robbert Coenmans, toen voorzitter van FNV Jong, maakten we ons zo'n tien, elf jaar geleden druk om de hoge jeugdwerkloosheid en over de hoogte van het minimumjeugdloon. Er werd in 2013 een ambassadeur jeugdwerkloosheid aangesteld, de cda'er Mirjam Sterk. Die aanstelling leek ons een voorbode van het passieve beleid over jeugdwerkloosheid van het kabinet Rutte II. Wij wilden dat er wel wat ging gebeuren. We maakten een actieplan jeugdwerkloosheid en zijn daar de boer mee opgegaan. Dat heeft de weg bereid voor acties van FNV Young & United om het jeugdloon af te schaffen.”

Heeft die strijd voor afschaffing van het minimumjeugdloon resultaat opgeleverd?

“In Rutte II is het Lodewijk Asscher als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gelukt, tegen de afspraken van het regeerakkoord in, om de leeftijd van het jeugdloon te verlagen van 23 naar 21 jaar. Midden in de economische crisis! Nu probeert Young & United om dat te verlagen naar 18 jaar.”

‘Een 18-jarige verdient 50% van het minimumloon.’

Jongeren doen hetzelfde werk als hun oudere collega's maar krijgen daarvoor flink minder betaald. Een 18-jarige verdient 50% minder dan het minimumloon, een 19-jarige 40% en een 20-jarige 20%. Pure leeftijdsdiscriminatie. Door het jeugdloon zitten 18- en 19-jarigen onder het bijstandsniveau, wat we in ons land als absoluut bestaansminimum hanteren. Je zult er als jongere maar op aangewezen zijn. Wanneer ik Belgische collega's vertel dat in Nederland supermarkten volledig op jongeren draaien, omdat die goedkoper zijn, kijken ze me onbegrijpend aan. Daar is in een supermarkt werken een normale baan, die door mensen van allerlei leeftijden gedaan wordt en waar Ahold-Delhaize een normaal cao-loon voor uitbetaalt.”

Wat voor soort acties voeren jullie nu?

“Young & United, de jongerentak van het FNV, heeft een brochure uitgebracht en gaat er mee de boer op. Een maand geleden hebben ze de SER-vergadering weten stil te leggen om aandacht te vragen voor de afschaffing van het minimumjeugdloon. De minimumloonrichtlijn moet voor november van dit jaar in Nederland ingevoerd zijn. En dat moet dus voor die tijd in de Tweede

Kamer behandeld worden. Dat biedt ons genoeg mogelijkheden om daar nog de media mee op te zoeken.”

Wat is jouw rol in dat geheel?

“Mijn werk is de inhoudelijk onderbouwing waardoor het jeugdloon in Nederland gaat voldoen aan de minimumlonenrichtlijn waar ik met Agnes Jongerius aan heb gewerkt in de Europese Unie. De EU stelde een aantal regels op waar een afwijking van het normale minimumloon aan moet voldoen. De eerste regel is dat het non-discriminatoire moet zijn. Nou, het jeugdloon in Nederland is je reinste vorm van discriminatie op leeftijd. En het tweede is, als je dat dan toch doet, dan moet het ook een legitiem doel bevatten en evenredig zijn. Dus het middel, jeugdloon, moet in verhouding staan tot de enorme ingreep die het heeft op het loon van zo'n jongere. In Ierland is na het aannemen van die richtlijn bijvoorbeeld al besloten door de Ierse regering dat ze het jeugdloon in 2025 gaan afschaffen. Dat willen wij in Nederland ook bereiken. Uiterlijk 15 november 2024 moet de invoering van de richtlijn in ons land zijn afgerond.”

Werken jullie samen met de ambtenaren van het ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid om het minimumloon te laten voldoen aan de nieuwe Europese wetgeving?

“Nee, niet zozeer samen. Bij iedere sociale wetgeving die in Nederland gemaakt wordt is het ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid bij wet verplicht om de sociale partners, de vakbonden en de werkgeversorganisaties, te vragen hoe ze daarnaar kijken. Dat gebeurt binnen de Stichting van de Arbeid. In dat traject ben ik al twee jaar betrokken om te adviseren over wat

je met de Europese richtlijnen over minimumlonen in Nederland moet doen en hoe daar de Nederlandse wet aan aangepast kan worden. Daar hebben we al een aantal successen mee geboekt, maar bij een aantal onderwerpen merken we dat het ministerie zijn poot stijf houdt. In dat geval zijn we Kamerleden gaan benaderen. Als er niks gebeurt gaan we kijken of we bij het afschaffen van het jeugdloon gaan procederen. En dan gaan we door tot aan het Europese Hof. Die rechtsgang is een van de nieuwe mogelijkheden die de richtlijn biedt.”

Je wilde bij de Nederlandse invoering betrokken zijn. Ben je tevreden over hoe het nu gaat? Lukt het wat je wilde bereiken?

“De FNV denkt dat er op een aantal vlakken te minimalistisch wordt geïmplementeerd. Er bestaat in ons land namelijk ten onrechte een hardnekkig geloof dat we onze zaakjes hier goed op orde hebben. Er geldt voor de ambtenarij een algemene beleidsregel dat EU-wetgeving zo minimalistisch mogelijk moet worden omgezet. Dat heet dan ‘zuiver’ in beleidsjargon. Het liefst lopen ze daar de kantjes dan ook nog een

‘Er bestaat in ons land ten onrechte een hardnekkig geloof dat we onze zaakjes goed op orde hebben.’

beetje bij af. De lobby van werkgevers hierop is succesvol geweest. Daarmee verliezen ze ook het doel uit het oog waar die Europese wetgeving voor moet dienen. En ze kijken niet of het goed ingepast wordt in het bestaande systeem. Ze kijken

alleen maar hoe ze zoveel mogelijk verplichtingen, zoveel mogelijk kunnen afzwakken.”

Als de FNV manifestaties organiseert nodigen ze de PVV en FvD niet uit. Wat is de reden hiervoor?

“We hebben een verklaring aangenomen binnen de ETUC tegen extreemrechts. In het Europese Parlement houden we het cordon sanitair hoog.

‘Bij onze Italiaanse zusterbond is het hoofdkantoor in de fik gestoken door extreemrechts.’

In het verkiezingsprogramma van de PVV staat dat ze de Milieudefensie aan willen pakken. Dan moeten we daar ook in lezen dat ze daar de media en de vakbonden willen tegenwerken. Want wat ze doen is tegenmacht de kop indrukken en de organisaties ontmantelen. Bijvoorbeeld toen Orbán aan de macht kwam in Hongarije waren het allereerste de vakbonden die eraan moesten geloven omdat zij mensen verenigen en Orbán's beleid tegen proberen te houden. De Italianen zien hetzelfde gebeuren. Onze Italiaanse zusterbond is niet alleen aangevallen, maar ook het hoofdkantoor is in de fik gestoken door extreemrechts. De regering van Meloni is ook aan het frutten in het georganiseerd overleg van vakbonden en werkgevers. Ze probeert daar nepvakbonden in te krijgen om op die manier het stelsel van georganiseerd overleg kapot te maken.

In juni vorig jaar kwam in Finland een uiterst rechtse regering aan de macht, bestaande

uit de conservatieve Nationale Coalitiepartij en de extreemrechtse Ware Finnen. Van meet af aan liggen zij op ramkoers met de Finse vakbonden, omdat deze nieuwe regering het stakingsrecht wil beknotten: solidaire en politieke stakingen worden verboden. Als die toch plaatsvinden, komen daar fikse straffen op te staan. Niet alleen voor de vakbond die de staking uitroept, iedere individuele staker zou ook een boete van 200 euro per dag moeten betalen. Als het de Finse regering lukt om stakingen te verbieden heeft dat nog een veel groter effect op de vakbonden.

Vergis je niet in wat voor misinformatie er in heel Europa – geregeld doelbewust – op de werkvloer wordt verspreid over wat wel en niet mag onder het stakingsrecht. Alleen al het gerucht dat je door mee te doen wellicht een boete zou kunnen krijgen, schrikt mensen af. Staken gaat je immers niet in de koude kleren zitten, het vraagt veel lef van mensen. Dit verbod ondermijnt de actiebereidheid van werknemers in de volle breedte en dat is precies de bedoeling van deze Finse regering.”

Wat kunnen we in Nederland leren van wat er in Europa gebeurt?

“Dit is niet de eerste keer dat autoritaire leiders in Europa proberen om potentiële tegenmacht in te dammen. De les die wij van Finland moeten leren, is dat we hiertegen op moeten staan voordat het te laat is. We moeten organisaties die voor onze rechten opkomen steunen. We moeten instituties die het fundament vormen voor onze rechtsstaat stutten. Ga hierover in gesprek met vrienden, familie en collega's. Word lid van de milieubeweging of de vakbeweging, want met meer leden zijn die beter in staat om een klap op te vangen.”

DE LATE BEKERING VAN EEN OUDE MARKTMEESTER

Lange tijd was de Brit Martin Wolf, als meest vermaarde beschouwer van *The Financial Times*, een bepleiter van de vrije markt, de globalisering en het kapitalisme. Veelgevraagd spreker, een man met groot gezag over financiële markten en macro-economie. Pas de financiële crisis van 2008 bracht hem enigszins van zijn geloof in de heilzame werking van markten. Nu, aan het einde van zijn leven, schreef hij nog één keer een omvangrijk boek over de wisselwerking tussen politiek en economie. En blijkt hij heel wat opgeschoven te zijn.

Door Twan van Lieshout

Ergens zou dat goed nieuws moeten zijn, als een van de voorheen grote pleitbezorgers van het kapitalisme, meer richting een sociaaldemocratische koers neigt. Anderzijds geeft het te denken: want Wolfs late bekering is gebaseerd op een uiterst zorgwekkend beeld van de toekomst. Wolf start zijn boek *De crisis van het democratisch kapitalisme* met een korte familiegeschiedenis. Als zijn Oostenrijkse vader, van Joodse komaf, niet een pessimistische blik had gehad en het land al in 1937 ontvluchtte, net als Wolfs Nederlandse Joodse moeder direct in mei 1940, dan waren ze elkaar niet tegengekomen, en hadden ze wellicht de oorlog ook niet overleefd. Wolfs les hieruit is dat een zeker pessimisme getuigt van een realistische en wijze blik.

Met eenzelfde pessimisme beschouwt hij de huidige staat van de democratie en het kapitalisme. De centrale these: zonder democratie kan er geen kapitalisme bestaan (want bijvoorbeeld geen rechtsbescherming van eigendom tegen een autocraat), maar zonder kapitalisme kan ook de democratie niet floreren. Of deze wet zo hard is als Wolf hem stelt valt te betwijfelen, maar duidelijk is natuurlijk wel dat de meest succesvolle landen zowel democratieën zijn, als een vrijemarkt-economie kennen.

‘Zonder kapitalisme kan de democratie niet floreren.’

Wolf stelt dat democratie en kapitalisme altijd een moeilijke, maar wel essentiële balanceeract met elkaar hebben moeten doormaken. Automatisch komt dit evenwicht onder druk te staan. Bijvoorbeeld doordat binnen het kapitalisme juist meestal niet een evenwichtige verdeling van rijkdom tot stand komt. En dat leidt tot erosie en zorgen over de rechtvaardigheid en daarmee het bestaansrecht van de democratie. Wolf ziet de Verenigde Staten, met presidentskandidaat Trump, hier terecht als voornaamste gevaar – te meer omdat dit land samen met Engeland in de twintigste eeuw het baken en de verdediger van de liberale democratie is geweest.

Wolf ziet hierbij het toenemende populisme en autoritarisme feitelijk als een soort afgeleide van economisch wanbeleid en wanverdeling. Dit zou ongenoegen hebben aangewakkerd, dat

– tezamen met de coronapandemie – tot een ressentiment, angst voor statusverval en wantrouwen tegen de bestuurlijke democratische elites hebben geleid. Wolf behoort hiermee duidelijk tot het kamp van diegenen die terugkerend nationalisme of migratie niet als hoofdoorzaak zien van het opkomend autoritarisme, maar juist als vehikels die door populistische leiders ingezet worden. Net als hoogleraar Susan Stokes, onlangs in *de Volkskrant*, ziet Wolf economische ongelijkheid als een grotere motor voor het maatschappelijke ongenoegen.

‘Wolf ziet economische ongelijkheid als een grotere motor voor het maatschappelijke ongenoegen.’

Uiteindelijk komt Wolf voor een redding van zowel de democratie als het kapitalisme uit op een moderne versie van Roosevelt's New Deal. Het verlanglijstje van de Amerikaanse interbellum-president is nog steeds valide: gelijke kansen, eerlijke en goede banen, een eerlijk verdeelde stijgende levensstandaard, economische zekerheid en de beëindiging van speciale voorrechten voor een enkeling. Met name dit laatste punt vind je minder snel terug in standaard politieke programma's, maar is nog steeds – vooral in de financiële wereld – uiterst actueel.

Wolf is hierbij op zijn sterkst als hij voorstellen presenteert binnen zijn eigen domein. Bijvoorbeeld hoe je kunt voorkomen dat de top van het bedrijfsleven niet louter

voor eigen gewin en het pleasen van de aandeelhouder enkel en alleen winsten inzet voor het terugkopen van eigen aandelen, en daarmee de investeringen marginaliseert die juist zo broodnodig zijn voor een sterkere economie. Of hoe er allerlei belastingontwijking kan worden bestreden. Dat caritas van de Amerikaanse zeer welgestelden (denk aan de Silicon Valley-elite) altijd ten koste van een ander gaat, omdat deze giften belasting aftrekbaar zijn, en dus ook als belastinguitgaven eerlijker, gericht en vooral democratisch gelegitimeerd ingezet hadden kunnen worden. Er komt zelfs een algemene vermogensbelasting aan de orde, en erfenissen en vermogensoverdrachten worden als onrechtvaardig verdiend vermogen door Wolf gediskwalificeerd. Zowaar een herverdelend politiek program! Wanneer Wolf opeens moet spreken over eerlijke en veilige arbeid, blijven zijn ideeën vrij vlak. 'Een begin van een agenda, niet het einde (...) waarbij het onmogelijk is om in detail in te gaan op alle opties, aangezien elk onderwerp een boek kan vullen', noemt hij het verontschuldigend.

'De alarmkreet van iemand die jarenlang het radarwerk van het kapitalisme heeft bestudeerd.'

Maar is dit nu zo nieuw? Want dit lijstje zou je met een positieve blik een soort sociaaldemocratie van de rechtervleugel van de PvdA kunnen noemen: geloof in markten, maar ook in herverdeling. De kracht van het boek

schuilt daarmee ook niet zozeer in de oplossing die gepresenteerd wordt, als wel in de kracht van de alarmkreet van iemand die jarenlang het radarwerk van het kapitalisme heeft bestudeerd. En vervolgens een brede analyse presenteert, met een veelheid aan grafieken, getallen en een ingevoerde blik op financiële markten en hun werking. Het is een blik die je binnen links niet heel veel tegenkomt, van een auteur die juist buiten de linkse kerk wordt gelezen. Daarnaast wordt Wolfs analyse geardeerd met allerlei korte uitstapjes naar filosofen en economen. Dat maakt het boek lezenswaardig. Wolfs kundige journalistieke pen zorgt er daarnaast voor dat het 541 pagina's tellende boek nauwelijks verveelt.

Tegelijkertijd baart het boek wel zorgen. Want we leven inmiddels in 2024. De grote financiële crisis van 2008 is alweer lang geleden. Ook valt het op hoe graag we het corona-tijdperk collectief willen vergeten. Maar is door die grote crises ('the big reset' – zo klonk het ooit namens het World Economic Forum in Davos) nu zoveel ten goede veranderd? Shell draait het beperkte vergroenend beleid terug – Unilever hangt zijn duurzame ambities aan de wilgen. Andere economische grote spelers bedingen douceurtjes van overheidswege onder dreiging het land te verlaten. Tot zover de geestgesteldheid van de multinationals op het gebied van een systeemverandering. Eén van de erfenissen die wel blijvend is, zo constateert ook Wolf, is dat de overheid als centrale actor weer geheel terug is. Maar dat tegelijkertijd de verwachtingen van wat die overheid moet gaan regelen veelal overtrokken zijn.

En dat supranationale samenwerking juist in allerlei landen onder vuur ligt.

En dat terwijl de uitdagingen groter dan ooit zijn, met name op het gebied van de biodiversiteit en klimaatcrisis – maar voegt u hier gerust allerlei andere thema's naar keuze (van AI, tot een oorlog in Europa) aan toe. En als zelfs een marktdenker als Wolf kritisch is op in hoeverre het huidige kapitalisme een houdbaar systeem blijkt dat dit type uitdagingen aankan, dan moeten alle alarmbellen rinkelen. Te meer omdat, zoals de econoom Branco Milanovic al eerder beschreef in *Capitalism, Alone* (zie *Tijd & Taak*, 2020) het kapitalisme, in de huidige vorm of de autoritair Chinese variant, het enige vehikel is wat we lijken te hebben. Een echte adaptatie van het neoliberale kapitalisme in een meer Rijnlandse of duurzame variant waar niet alleen aandeelhouderswaarde voorop staat, is nog te weinig zichtbaar, en al helemaal niet in de financiële wereld zelf.

Je moet goed zoeken om een begin van een omwenteling te bespeuren: het hopelijk standhouden van de Europese Green Deal, de winst van Labour misschien? In Nederland valt er van het huidige kabinet niets te verwachten, en in tal van andere liberale democratieën staan de autocraten voor de poort. De Amerikaanse verkiezingen kunnen in geval van een overwinning voor Trump voor alle liberale democratieën desastreus zijn. Wolfs laatste roep is een belangrijk signaal, maar het gevoel dat aan het eind van het boek omhoog kruipt, is toch een beetje: too little, too late. Maar goed, ook alle kleine beetjes helpen.

Martin Wolf, De crisis van het democratisch kapitalisme, 2023, ISBN 9789000355495

EVELIEN POLTER

DE STRIJD TEGEN MANNELIJKE OVERHEERSING

Verkrachting is in de nieuwe roman van Alma Mathijssen *Bewaar de zomer* een van de autobiografische scènes die ze beschrijft. Na een drankspelletje zegt ze zachtjes 'nee' en de jongen, een leeftijdgenoot, luistert niet ('Heel even', zegt hij). Hij heeft seks met haar zonder haar instemming.

Heel recent is het juridische onderscheid tussen 'verkrachting' en 'seks tegen de wil' afgeschaft. Dat laatste werd veel lichter bestraft – het telde pas als 'verkrachting' wanneer er geweld werd gebruikt en er verzet werd geboden. De nieuwe wet herdefinieert verkrachting als seks zonder instemming. Dit is de grootste wijziging sinds 1991, toen verkrachting binnen het huwelijk strafbaar werd. Lang fungeerde de vrouw als doorgeeffluik van mannelijke lusten. Een voorbeeld daarvan is Ali B die begin juli door de rechtbank van Haarlem werd veroordeeld tot twee jaar cel voor het verkrachten van een vrouw en een poging tot verkrachting van zangeres Ellen ten Damme. Het om had de rapper schuldig bevonden aan vier delicten vanwege wettig en overtuigend bewijs. "Uit het dossier komt het beeld naar voren van een dominant persoon, die geen 'nee' accepteert", sprak de openbaar aanklager in het proces tegen Ali B.

Door de tweede feministische golf werd blootgelegd hoe de maatschappelijke ondergeschiktheid van vrouwen doorwerkte in seksuele intimiteit. We gaven in praatgroepen de eerste woorden aan wat we nu gendergerelateerd geweld noemen. Door eigen ervaringen te bespreken zagen we in plaats van incidenten een maatschappelijk probleem. Daardoor kennen we nu termen als 'verkrachting binnen het huwelijk' en 'seksuele intimidatie'. Door het bedenken van die termen stelden feministen de wetenschap in staat geweld tegen vrouwen verder te definiëren en te meten. Seksueel geweld was van een privéprobleem een openbare zaak geworden.

Ruim vijf jaar geleden ontvlamde de #MeToo-beweging. Via aanklachten, persoonlijke getuigenissen en anonieme verhalen in de media werden mannen in machtsposities aangewezen die zich ongepast, seksueel of anderszins grensoverschrijdend hadden gedragen. Dat geweld werd bespreekbaar gemaakt. Het liet zien dat machtsverhoudingen een belangrijke rol spelen in relaties.

Sinds 1 juli is seks strafbaar als duidelijk is dat de ander geen seks wil. Je hoeft niet meer te bewijzen dat je gedwongen bent. De wet dient meerdere doelen: het gaat om slachtoffers te beschermen, om een goede rechtsgang mogelijk te maken en om onnodige wreedheid te vermijden. De wet markeert een verschuiving in ons denken over seks. De strijd tegen mannelijke overheersing is met deze nieuwe wet nog niet ten einde. De misogynie en de haat zijn ook toegenomen: kijk naar het succes van iemand als Andrew Tate (influencer en kickbokser verdacht van onder meer verkrachting). En naar het proces tegen Ali B.

Consent, oftewel toestemming, lijkt de sleutel tot een wereld zonder seksueel geweld. De verkrachting in de roman *Bewaar de zomer* van Alma Mathijssen was nu strafbaar geweest als de hoofdpersoon uit het verhaal niet zachtjes maar stelliger 'nee' had gezegd. De verantwoordelijkheid voor veilige seks komt zo vooral bij deze vrouw te liggen. Dit beantwoordt aan een ideaalbeeld van een sterke vrouw vol zelfvertrouwen, die altijd weet wat ze wil. De mythe van het neoliberale onafhankelijke individu die altijd weet wat ze wil is nu ook doorgedrongen in ons seksleven.

Beeld | Evelien Polter

DE BOETEFABRIEK

In Nederland vinden sinds 1993 grootschalige mensenrechtenschendingen plaats. Vanaf dat jaar kunnen mensen die hun verkeersboete niet betalen namelijk worden gegijzeld – een juridische term voor ‘worden opgesloten in de gevangenis’. Niet als alternatieve straf voor de boete, maar om hen te dwingen de boete alsnog te betalen. Arme mensen worden kortom gestraft omdat ze arm zijn, want alleen wie geen geld heeft voor een boete of advocaat wordt daadwerkelijk opgesloten. Over hoe dit kon gebeuren schreef Merel van Rooy *De boetefabriek*.

∞ Door Naomi Woltring

Ter verbetering van de verkeersveiligheid en ter vermindering van de werklust van politie en rechters kwamen de kabinetten-Lubbers met een nieuwe verkeersboetewet die het

automatisch uitschrijven van verkeersboetes door het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB) in Leeuwarden mogelijk maakte. Conform de heersende *new public management*-filosofie werd het proces zo efficiënt ingericht, dat het CJIB gold als een ‘koekjesfabriek’. Wanneer de boete niet direct betaald werd, volgden automatisch twee aanmaningen. Vervolgens kwam de rechter met een dwangbevel, werd een deurwaarder ingeschakeld, daarna volgde inbeslagname van het rijbewijs, vervolgens van het voertuig en als ultimum remedium gijzeling (een week per onbetaalde boete). Het was niet de bedoeling dat al die dwangmiddelen daadwerkelijk toegepast zouden worden. Alleen al dreiging van toepassing moest de betrokkene ‘doen inzien dat hij zich maar beter kan schikken in de betaling van de hem opgelegde administratieve sanctie’.

Toch werd gijzeling héél vaak toegepast. Dankzij het nodige spuurwerk kwam Van Rooy er achter dat alleen al tussen 2011 en 2014 zestig- tot zeventigduizend mensen een vordering tot gijzeling ontvingen. Zij konden drie dingen doen: ‘de gijzeling ondergaan, betalen, of verdwijnen’, schrijft Van Rooy. ‘Uiteindelijk zijn er in deze vier jaar (...) voor 36.875 boetes mensen daadwerkelijk naar de gevangenis gegaan.’ En dat is dan alleen nog maar de periode 2011-2014, terwijl er gedurende een veel langere periode, tussen 1993 en 2018, mensen werden gegijzeld voor verkeersboetes.

Omdat het automatisch innen van boetes zo succesvol en lucratief was, werd het systeem al snel uitgebreid naar het bezit van onverzekerde voertuigen. De registers van voertuigen stonden echter vol fouten en criminelen konden er makkelijk mee frauderen, waardoor

Merel van Rooy, De boetefabriek., Uitgeverij Van Gennep, 2024

mensen onterecht boetes kregen voor het bezit van onverzekerde voertuigen en de gevangenis gingen voor voertuigen die ze helemaal niet bezaten. Het resulteerde in schulden, want mensen gingen dan maar met geleend geld de hoog opgelopen boetes betalen, in dakloosheid, in uit huis geplaatste kinderen (want wie in de gevangenis zit, kan niet voor zijn of haar kinderen zorgen), in armoede en sociaal isolement. De toelagen crisis *revisited*.

Dit kon zo uit de hand lopen omdat de boetes veel geld in het laatje brachten. Omdat de op output gefinancierde rechters uit efficiency het oordeel van het CJIB overnamen. Omdat deurwaarders geprivatiseerd werden en geen financieel belang hadden bij een menselijke betalingsregeling. Omdat de rechtsbijstand steeds verder werd ingeperkt en arme mensen de boetes niet konden aanvechten bij de rechter. Naar signalen van uitvoerende politiemensen, kritische rechters, naar de Raad van State, de Ombudsman, de Rijdende Rechter en kritische Kamerleden werd nauwelijks geluisterd. Het systeem veranderde niet fundamenteel omdat neoliberale beleidsopvattingen zoals *new public management* en neoliberale manieren van begroten leidend bleven (al gebruikt Van Rooy, zoals de meeste economen, de term liberaal zelf niet).

De omvang van het schandaal leent zich voor een parlementaire enquête. Van Rooy deed met haar boek het voorwerk. Welke Kamerleden pakten nu de handschoen op? Terecht maken linkse en progressieve partijen zich zorgen over de rechtsstaat onder een extreemrechts kabinet. Van Rooy's boek laat zien dat het zaak is daarbij klasse en ongelijkheid niet uit het oog te verliezen. Want voor arme mensen, voor mensen die hun boetes niet kunnen betalen, bestaat die rechtsstaat al drie decennia niet.

“DIAKEN IN DE POLITIEK”

Co Engberts is fractievoorzitter van de PvdA Rotterdam en lid van de lutherse kerk. Het gesprek met Co vindt plaats aan het einde van het politieke seizoen en hij is aan het uipuffen van een periode van hard werken, de afgelopen weken is de voorjaarsnota behandeld. Daarnaast was hij lid van de vertrouwenscommissie om een nieuwe burgemeester voor te dragen. Dat werd Carola Schouten. Egbert de Vries sprak met hem over politiek bedrijven vanuit een levensbeschouwelijke achtergrond.

∞ Door Egbert de Vries

“Iedereen is blij met Carola, een vrouw, en ook een kandidaat die niet voor de hand ligt.” Op haar levensbeschouwelijke achtergrond werd wisselend gereageerd. “Als ze nu maar niet ander beleid gaat voeren ten aanzien van het hijsen van de regenboogvlag. En doet ze mee met de Pride?” Co denkt dat dit goed komt. Hij herinnert eraan dat toen Aboutaleb burgemeester werd, mensen zich ook afvroegen of hij als actief moslim sneller zou komen met een plaatselijk alcoholverbod.”

Co Engberts is zelf lutheraan, dat is hij al van kinds af aan. Zelf omschrijft hij het als “een onderdeel van de Protestantse Kerk Nederland, maar afwijkend van het calvinisme, in uiterlijk zin meer verbonden met katholieke tradities. Lutheranen zijn minder behept met evangelische moderne vormen van kerkvieren. Ze hebben wel belangstelling voor innovaties in geloof, maar altijd met een groot respect voor de tradities. Om het kort samen te vatten: Luther is de katholieke kerk uitgezet, Calvinijn stapte uit de kerk.”

In Nederland is de lutherse kerk maar klein, maar op wereldschaal is deze groot. De Nederlandse lutherse kerk

vindt zijn oorsprong in migranten uit Duitsland en Scandinavië. “Politiek gezien hanteren lutheranen de twee-Rijken-leer; het Rijk van de religie en het Rijk van de wereldse politiek. Politiek en religie houden zij dus op die manier gescheiden.” Dat neemt niet weg dat opstaan tegen onrecht natuurlijk ook vanuit religieuze motieven gebeurt. Politieke keuzes zijn echter persoonlijke keuzes. “Lutheranen zullen elkaar niet snel veroordelen om de keuzes die ze maken, en elkaar niet snel de maat nemen.”

Elke dag probeert Co wel iets concreets te doen met het geloof, bijvoorbeeld door te lezen, vooral even kort in de morgen zodat je geestelijk goed gevoed aan de dag begint. En elke zondag probeert hij een viering bij te wonen. Een tijdje volgde hij ook een Bijbelcursus, maar daar heeft hij nu met het raadswerk te weinig tijd voor. Wel heeft hij samen met anderen een zomerschool opgezet, waarin gesproken wordt over een bepaald thema. “Als je ’s ochtends leest dat je niet iedereen de maat moet nemen, neem je dat ’s avonds in de raadsvergadering toch mee.” Niet te veel polariseren in de politiek is voor Co toch een grondhouding.

“In een debat heel scherp zijn vind ik moeilijk, altijd probeer je je toch in de ander te verplaatsen en ben je op zoek naar de gezamenlijkheid. Dit klinkt niet als een goede politieke strategie, maar mijn ervaring is dat je in de long run meer positieve resultaten krijgt.”

Co is ooit de actieve politiek ingegaan, omdat hij het spel fascinerend vond. Wat hij indertijd als puber op tv zag, dat wilde hij later ook. Hij begon een ambtelijke carrière, op het ministerie van BZK, “omdat je op die plek een bijdrage kan leveren aan de samenleving, zaken beter maken voor de mensen”. Als kind heeft Co

zich soms alleen gevoeld, dit had te maken met zijn achtergrond als lhbtq+-persoon. Co zat ook niet op een leuke school en had niet het gevoel erbij te horen. “Door die ervaring heb ik, denk ik, een diep gevoel gekregen om ervoor te zorgen dat iedereen meedoet en niemand aan de kant staat. Geld of elke andere reden mag er niet toe doen, mag niet leiden tot exclusie. Denk bijvoorbeeld aan dakloosheid – we moeten iedereen als mens blijven zien, pas dan zijn we allemaal gelijkwaardig.”

Volgens Co hebben deze uitgangspunten ook te maken met zijn levensbeschouwelijke achtergrond. “Mijn man zegt altijd; ‘Jij bent een diaken in de politiek.’ En dat klopt wel.” Het gaat bij Co om de aanpak van achterstelling die zich op diverse manieren manifesteert. Naast zijn inzet voor dakloosheid zet hij zich bijvoorbeeld ook in voor jonge makers in de cultuur. Waar de culturele middelen vaak naar de gevestigde instellingen gaan, komen jonge makers er bekaaid van af. Co zet zich in voor vormen van ondersteuning van jonge makers. De culturele coalitie, waarin de jonge makers zich hebben verenigd, heeft hierdoor ook een kans gekregen.

‘Moraliteit wordt niet voortdurend gemeten. In de PvdA voel ik ruimte en vrijheid.’

Op de vraag hoe er in de PvdA gereageerd wordt op zijn levensbeschouwelijke achtergrond geeft Co aan dat er in de lokale context leuk, positief en geïnteresseerd wordt gereageerd. “Men herkent het in mijn handelen. PvdA breed zijn er nog grote vooroordelen ten aanzien van christenen, het lijkt wel of dat meer is dan ten

Post NL
Port betaald
Port Payé
Pays-Bas

de Boete fabriek

Hoe verkeersboetes steeds meer gingen opleveren (en wie ze moesten betalen)

Merel van Rooy

‘Als je hier niet boos van wordt...’ Tim ‘S Jongers

‘Een indrukwekkend boek over een schandaal dat nooit een schandaal werd.’ Jesse Frederik

Co Engberts

aanzien van moslims of hindoes.” In de raadsfractie waar Co destijds, in 2014, in begon, van acht PvdA-leden, waren er vijf mensen die een eed aflegden, veel dus. Ook in de huidige fractie hebben meer mensen een levensbeschouwelijke achtergrond.

“De PvdA past mij daarom wel. Niemand vraagt mij ter verantwoording vanwege mijn christelijke geloofsovertuigingen – we nemen elkaar niet snel de maat. Jouw moraliteit wordt niet voortdurend gemeten. In de PvdA voel ik ruimte en vrijheid.”

Co heeft lastige momenten gehad in de politiek. Het voorbeeld wat hij zich goed herinnert is de Tweebosbuurt. Voor wie de Rotterdamse politiek niet goed volgt, dit is een buurt in Rotterdam Zuid met sociale woningbouw, waar in het kader van het plan Rotterdam Zuid grootschalige stadsvernieuwing plaatsvindt, waardoor mensen hun huis uit moeten. De verandering in de woningvoorraad aldaar maakt dat niet iedereen kan terugkeren in de buurt. “Hoe mensen daar in de verdrukking zijn geraakt, en niet serieus genomen zijn, heeft mij echt geraakt. De PvdA zat toen in de coalitie en ging mee in het voorstel. We hadden het voorstel kunnen stoppen, maar dan was de coalitie gevallen en Leefbaar en D66 waren dan verder gegaan – het had voor de Tweebosbuurt niet uitgemaakt en andere goede voorstellen uit de coalitie waren dan ook gesneuveld.” Het klinkt als een gedegen politieke afweging, maar Co hard een gevoel van machteloosheid. “Het gevoel dat ik mensen in de steek laat. Zij zeiden toen: ‘Had toch maar iets gedaan, ondanks dat het plan toch wel was doorgedaan. Dan was onze stem in ieder geval gehoord.’”

Een ander voorbeeld dat Co zich herinnert is het voorstel van Hugo de Jonge, toen nog wethouder, om

minderbegaafde vrouwen die veel kinderen kregen, anticonceptie voor te schrijven. “Toen dacht ik: dat kan gewoon niet, hier grijp je zo diep in op individuele keuzes van mensen.”

‘Had toch maar iets gedaan. Dan was onze stem in ieder geval gehoord.’

Over het beeld dat er van christenen is, is Co niet geheel positief. Co ergert zich aan demonstranten bij abortusklinieken, maar er zijn veel mensen die denken dat hij het met die demonstranten eens is. “Het beeld dat er van christenen is wordt erg bepaald door de conservatieve stromingen, mensen kennen het christendom niet meer en het wordt dan een karikatuur.”

‘Mensen kennen het christendom niet meer en het wordt dan een karikatuur.’

Een andere manier waarop Co zijn levensbeschouwelijke achtergrond inzet in de politiek is via het netwerk dat hij heeft. “Ik ga bijvoorbeeld regelmatig met Martijn van Leerdam van de Pauluskerk spreken.” En in de jaren 2016 en 2017 heeft hij zich veel ingezet voor vluchtelingen met een lhbtqi+-achtergrond, en die contacten verliepen via zijn netwerk, omdat veel christenen actief waren in die supportgroep. “Voor religieuze gebouwen heb ik meer gevoel. Toen de Cú in een motie pleitte voor een religieuze ruimte in de nieuwe stadswijk Feyenoord City was ik meer geneigd die te steunen dan als ik daar niet een kerkelijke betrokkenheid had gehad. In de fractie kreeg ik die ruimte.”

Gevraagd of zijn politieke werk zijn invulling van zijn levensbeschouwelijke activiteiten beïnvloedt geeft Co aan dat dit zo is. “In gesprekken in de kerk ben ik soms wat scherper dan vroeger, ik betrap mij erop dat ik dan niet meer in harmonie wil besturen. Kerken en gelovigen zouden zich misschien harder moeten laten horen, de sociale misstanden zijn heel heftig! Wellicht moeten ook lutheranen zich sterker uitspreken tegen maatschappelijk onrecht”, vindt Co.

‘In gesprekken in de kerk ben ik soms wat scherper dan vroeger.’

Zijn politieke werk heeft Co veel gebracht. “Voordat ik de politiek in ging was armoede en uitbuiting voor mij veel meer theorie dan praktisch, en dat geldt ook voor discriminatie en racisme. Ik weet er nu veel meer van. Ik sprak mensen die zijn getroffen door de toelagenaffaire, en ben een ochtend meegegaan met de mensen die controles uitvoeren op plekken waar arbeidsmigranten wonen.”

Als het gaat om de PvdA dan is, aldus Co, “levensbeschouwing non-existent. Er is respect voor, maar men is zich er niet bewust van wat het kan brengen. Er zijn veel mensen die zich vanuit die kracht willen inzetten, maar dat wordt niet gezien en de PvdA laat met het zoeken naar het inhoudelijke verhaal dus kansen liggen door mensen met een religieuze drive niet expliciet te betrekken. Veel jonge mensen met een kerkelijke achtergrond zetten zich daarom voor andere partijen in, de Cú bijvoorbeeld.” Wellicht ligt hier een taak voor de Banning Vereniging. Co zou dat in ieder geval toejuichen.

ZWEIG EN ERASMUS: DE TRIOMF VAN DE REDE

Eind 2021 verscheen een Nederlandse vertaling van Stefan Zweigs biografie *Triomfen en tragiek van Erasmus van Rotterdam*. Nog steeds een actueel boek, want het gaat in feite over de triomf en tragiek van de rede in Europa.

∞ Door Pieter van der Hoeven

Toen de eerste Duitse druk in 1934 uitkwam, was de Joodse auteur Zweig zijn geboorteplaats Wenen ontvlucht voor het oprukkende nazisme en hij vond in Erasmus 'een vereerd meester uit een andere eeuw' en een medebanneling, wiens 'droom van broederschap ook werd verscheurd'. Hij schrijft dan ook dat Erasmus 'van alle schrijvende en scheppende vormgevers van het Avondland de eerste bewuste Europeaan was, de eerste strijdbare voorvechter van de vrede, de meest welbespraakte advocaat van een humanistisch ideaal waarin ruimte bestaat voor uiteenlopende geestelijke stromingen'.

Zo vinden de schrijver en zijn hoofdpersoon elkaar over de eeuwen heen in hun afkeer van fanatisme en hun vertrouwen in een cultuur van kosmopolitisme en redelijkheid. En omdat Zweig hier eigenlijk ook een autobiografie schreef, herkent de gelijkgestemde lezer gemakkelijk hun tijdloze idealen en zorgen. Thomas Huttinga sluit zijn nawoord bij de Nederlandse vertaling terecht af met: 'Want, zoals Zweig in de inleiding van dit boek schrijft, 'aan de haat kan het fanatisme zijn

misdadige vlam het makkelijkst ontsteken'. Aan ons de opdracht om deze vlam van het fanatisme te blijven bestrijden.'

'Aan ons de opdracht om deze vlam van het fanatisme te blijven bestrijden.'

Er zijn meer biografieën over de bekendste Nederlandse humanist geschreven en veel uitgebreidere; begin 2021 verscheen bijvoorbeeld nog *Erasmus: dwarsdenker* van Sandra Langereis. Zweig is een gewetensvol schrijver, die echter deze biografie kleurt vanuit zijn – en Erasmus' – eigen idealen en waarden. Zijn boek is dus wellicht minder wetenschappelijk, maar geeft beslist een goed beeld van Erasmus en diens tijd en is daarbij mijns inziens een bron van inspiratie voor wie zoekt naar een symbool voor Europese waarden.

'Inspiratie voor wie zoekt naar een symbool voor Europese waarden.'

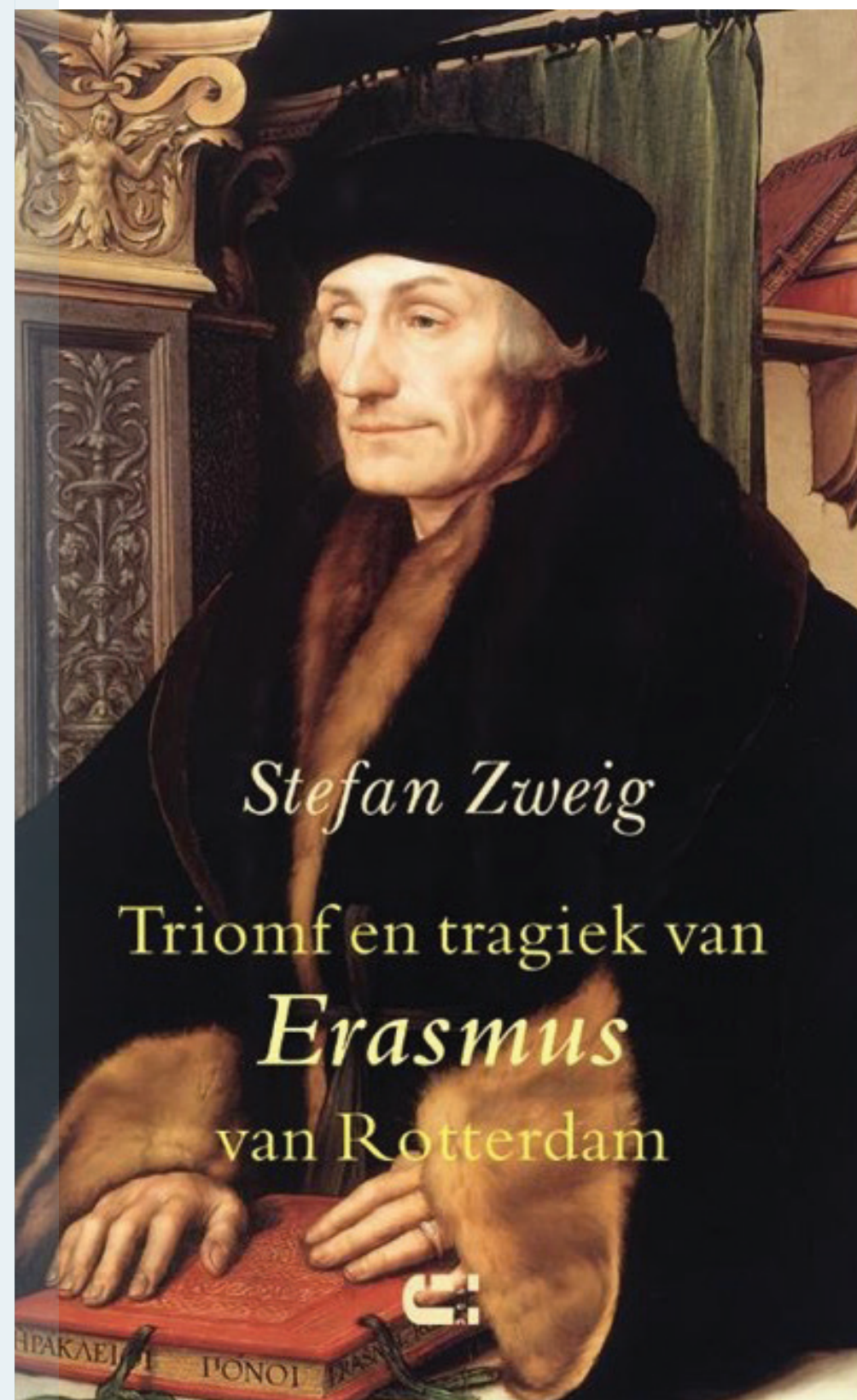
Erasmus was niet alleen humanist, maar zeker ook christen. In Zweigs woorden: 'Niet de heiligenverering, bedevaartstochten en het eentonig voordragen van psalmen, niet de theologische scholastiek met zijn onzalige 'judaïsme' maken van de mens een christen, maar zijn innerlijke deugdzaamheid, zijn menselijke en christelijke levenshouding.' Deze Erasmiase interpretatie van een christen als een ethisch goed, verantwoord mens met oog voor anderen maakt Erasmus voor Zweig en

ook nog voor onze tijd interessant, maar maakte hem tevens gevaarlijk voor de machthebbers en de kerk in zijn eigen tijd. Die zagen immers het christendom veelal als een middel om geld en macht te verwerven.

Het valt op dat de Jood Zweig Erasmus volgt in zijn formulering over 'onzalig judaïsme'. Zo'n uitdrukking had hij natuurlijk kunnen opvatten als antisemitisme, maar hij zag er blijkbaar geen reden in om Erasmus te veroordelen. Net als Erasmus beoordeelde hij mensen naar hun oprechte bedoelingen en teksten niet naar hun letter, maar naar hun geest.

De lof der zotheid is van alle werken van Erasmus tegenwoordig nog het bekendst gebleven. Stultitia, de zotheid als persoon, neemt het woord onder het motto 'alleen een leven in dwaasheid is een aangenaam leven'. In een cabaretachtige scherts maakt de zotheid de drogredenen van allerlei soorten leraren belachelijk en hekelt zij wereldse en kerkelijke machthebbers die uit eigenbelang hun onderdanen ellende aandoen. Deze humoristische aanpak moet lezers aanzetten om over hun misstappen na te denken zonder ze openlijk te hoeven bekennen, maar – merkt Zweig op – geeft Erasmus zelf ook meer ruimte zijn kritiek en zijn ideeën openlijk te etaleren.

Die ideeën over het afwijzen van fanatisme, van vrede en verdraagzaamheid droeg Erasmus steeds in woord en daad uit en daarmee bereikte hij de triomf uit de titel van de biografie. Zijn mening werd in hoge kringen in heel Europa gevraagd en gehoord. Maar helaas werden zijn ideeën ook Erasmus' tragiek in zijn botsing met de kerkhervormer Maarten Luther, die wel veel van de inzichten van Erasmus

Stefan Zweig, *Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam*.
Vertaald uit het Duits door Bart van Kreeel.
Met een nawoord van Thomas Huttinga.
Uitgeverij IJzer, 2021

deelde, met name over misstanden in de katholieke kerk, maar die zijn mening fanatiek en minder vreedelievend en verdraagzaam over de bühne bracht. En zo ziet Zweig hoe een 'vuurzee' een einde maakt aan de 'milde glans van menslievendheid die Europa verlicht'.

Er is ook een theologisch twistpunt tussen de beide hervormers Erasmus en Luther, namelijk aangaande de vrije wil. De humanist Erasmus is zich ervan bewust dat veel dingen de mensen zomaar overkomen, maar daarbinnen hebben mensen de mogelijkheid en de verantwoordelijkheid om volgens hun vrije wil het juiste te kiezen en daarmee hun leven waarde te geven en genade te verdienen. God laat in die visie zijn genade dus afhangen van de goede werken van een mens en juist die gedachte is onverdraaglijk voor de augustijn Luther: een mens heeft geen vrije wil, hij of zij is al dan niet voorbestemd tot genade en die voorbestemming bepaalt of zijn of haar daden goed of slecht zijn.

Als Erasmus mensen een vrije wil toekent, dragen zij daarmee volgens hem dus ook verantwoordelijkheid en hij, 'de grote *praeceptor mundi*' (leermeester der wereld), benadrukt telkens dat mensen moeten leren hun verantwoordelijkheid voor anderen te laten voorgaan op hun eigenbelang. Hoe meer macht en invloed iemand heeft, des te zwaarder weegt die verantwoordelijkheid. In die zin is scholing en vorming volgens Erasmus dus niet waardevrij, maar moet ze bijdragen aan innerlijke deugdzaamheid.

Zweig besteedt meer aandacht aan Erasmus' streven naar vrede dan aan de trits: vrije wil – verantwoordelijkheid – vorming. Wel noemt hij het een 'tragische misvatting van de humanisten, dat de ontwikkelde, beschaafde mens niet meer tot grof

geweld in staat zou zijn'. En Zweig merkt teleurgesteld, haast verwijtend, op dat Erasmus geen democraat was en zijn hele leven vrijwel uitsluitend omging met ontwikkelden in heel Europa, waardoor hij weinig contact zou hebben gehad met gewone ongeschoolde mensen. Luther, die meer op gevoel dan op rede een beroep deed, kon juist de massa beter bereiken, met als gevolg dat hij de Kerk en Europa scheurde.

Hoewel Erasmus inderdaad altijd Latijn schreef en ook weinig sprak in volkstalen, valt voor ons best een aantal kanttekeningen te maken over de afstand die hij zou hebben tot gewone burgers. Want Erasmus blijkt regelmatig prima te weten wat er speelt onder de bevolking. Hij schreef dat iedereen les moest krijgen in de eigen taal en hij benadrukt steeds dat het een teken van ontwikkeling is om een voorbeeld voor anderen te zijn en om geen misbruik te maken van macht en invloed. Ontwikkelde mensen hebben vooral plichten tegenover minder ontwikkelden.

En als wij Erasmus' opvattingen over het belang van vorming voor rede en vrede naar onze democratische tijd willen vertalen, is het ook van belang te bedenken dat qua scholing de vlag er nu anders bijhangt dan in Erasmus' tijd vijf eeuwen geleden en zelfs ten opzichte van Zweigs leven een eeuw geleden. Begin zestiende eeuw kreeg de grote meerderheid nauwelijks of geen onderwijs, terwijl nu iedereen ten minste tien jaar in de schoolbanken zit en velen zelfs veel langer worden opgeleid; en dan hebben inmiddels ook 15 miljoen Europeanen deelgenomen aan het studentenuitwisselingsprogramma, dat expliciet bijdraagt aan Erasmus' streven naar een kosmopolitische gemeenschap en dat dan ook niet toevallig zijn naam draagt.

Als scholing op zich een beschavende werking heeft en zo leidt tot meer rede en vrede, dan zouden de omstandigheden in onze tijd in vergelijking met die van Erasmus wel heel gunstig voor een beschaafde maatschappij moeten zijn. Erasmus zou echter vermoedelijk opmerken dat onderwijs zich tegenwoordig vooral richt op overdracht van kennis en redeneerkunst zonder verantwoordelijkheid en dat ethiek een haast scholastisch stelsel van gedragsregels is geworden; mijns inziens terecht zou hij de vraag stellen waar in onderwijs en bestuur nu de voorbeelden zijn van innerlijke deugzaamheid en een menselijke levenshouding.

'Het blijft belangrijk stellig uit te komen voor de waarden van rede en vrede.'

Helaas blijkt dan ook in 2024 met weer oplevend nationalisme de tragiek van Erasmus en Zweig nog te bestaan, dat haat soms sterker is dan rede. En het blijft belangrijk stellig uit te komen voor de waarden van rede en vrede zonder zelf hatelijk te worden. Zweig en Erasmus zijn voorbeelden van mensen die hun waarden trouw bleven, elk op zijn eigen manier. De tragische Erasmus bleef vertrouwen en bouwen tot hij in 1536 stierf met de woorden "lieve God" op de lippen. Zweig had in 1942 de moed verloren, die hij ook zichzelf insprak: 'De rede, altijd stil en geduldig, kan wachten en volharden. Soms, als anderen dronken razen en tieren, moet zij er stom het zwijgen toe doen. Maar haar tijd komt, haar tijd komt altijd weer.'

Pieter van der Hoeven zat op het Erasmiaans Gymnasium. Geïnspireerd door Zweigs biografie fietst hij sinds zijn pensioen door Europa langs scholen en universiteiten vernoemd naar Erasmus en schrijft over Erasmus als moreel kompas op zijn blog erasmusxxi.eu

“BUURTZORG: WAAR WACHTEN WE NOG OP?”

Jos de Blok is wijkverpleegkundige en een van de oprichters van Buurtzorg. Hij is nu bestuurder van deze organisatie en mengt zich vaak in het publiek debat over de zorg. Frank Timmermans is lid van de raad van toezicht en voormalig huisarts. Ik sprak met hen over wat de laatste decennia verloren is gegaan, wat er weer (gedeeltelijk) is teruggekomen en wat er nodig is voor de toekomst. Timmermans: “Er is een buurtzorgrevolutie nodig in de hele publieke sector.”

∞ Door Dirk Achterbergh

Waarom is Buurtzorg opgericht? Nog een club erbij, was dat wel nodig?

JdB: “Ik ben als wijkverpleegkundige begonnen in 1986 en trad in dienst van de Kruisvereniging in Bemmelen. We hadden een team van tien wijkverpleegkundigen die onderling het werk en de taken verdeelden. Daar kwam geen manager bij aan te pas. We verpleegden mensen thuis, deden samen met de plaatselijke huisarts het consultatiebureau voor zuigelingen en kleuters en we gaven gezondheidsvoorlichting over ziekten en preventie.”

FT: “In de oostelijke Betuwe, waar wij toen werkzaam waren, waren de lijntjes tussen huisarts en wijkverpleging kort, je kende elkaar en sprak elkaar vaak. En vergeet ook de maatschappelijk werker niet die deel uitmaakte van het eerstelijns team. Zo'n team functioneerde heel natuurlijk, zonder ingewikkelde communicatieprotocollen, gewoon overleg tijdens de koffie of met een telefoontje.”

JdB: “In de loop van jaren verspreidde zich een merkwaardige ziekte in de wijkverpleging, ik noem het maar de managementziekte. Plaatselijke Kruisverenigingen die tot dan toe wijkverpleegkundige zorg leverden, gingen op in grote

regionale organisaties voor thuiszorg. Deze werden ingericht op basis van managementprincipes. Vakmanschap als leidend principe werd verlaten, en vervangen door sturing van bovenaf. Er kwamen managementlagen en raden van bestuur, die beleid gingen maken dat door degenen die in de praktijk werkten, moest worden uitgevoerd. Bovendien werd een bedrijfsmatige logica dominant waarin schaalvergroting en het opsplitsen van taken zou leiden naar een efficiënte productie. Dit ging ten koste van de basale principes waarop het werk van de wijkverpleging tot dan toe gebaseerd was.

Als je nu naar de uitkomsten van deze managementoperatie kijkt is het wel even schrikken. Ik rekende uit hoeveel aparte functionarissen er nu bezig zijn om de rollen en taken van een toenmalig team van tien wijkverpleegkundigen uit te voeren. Dat zijn er 120, twaalfmaal zoveel. Zo zijn de consultatiebureaus overgenomen door de GGD'en, er zijn mantelzorgmakelaars en meer dan 2000 casemanagers dementie, er zijn aparte borstvoedingdeskundigen, planners en indicierend verpleegkundigen die zelf geen zorg aan huis leveren, praktijkverpleegkundigen bij de huisarts en transferverpleegkundigen in de ziekenhuizen. Er is een heel leger van functionarissen ontstaan die elk een beperkte taak uitvoeren. Deze fragmentatie levert vervolgens onderlinge ruis op, die met extra overlegtijd gecompenseerd moet worden. En dan heb ik het nog niet eens over beleids- en communicatieafdelingen die er vroeger helemaal niet waren.”

FT: “Deze zogenaamde efficiency-slag levert dus het tegenovergestelde op ten opzichte van datgene wat beoogd werd. Ook in

de huisartspraktijk zie ik schaalvergroting. In mijn oude groepspraktijk dronken we met z'n vijven koffie, nu zie ik er vijftien mensen zitten. Menig huisarts houdt zich meer bezig met de vraag hoe hij de praktijk moet managen en minder met de vraag hoe hij of zij de patiënten het best kan bedienen.”

JdB: “Dat eenzijdige denken vanuit managementprincipes zie je ook terug in de financiering van de wijkverpleging: de indicatie wordt betaald, niet de daadwerkelijke tijdsbesteding van de professional. Je ziet het door de hele zorg heen: aan het begin van het proces wordt een afrekenbaar en afgrensbaar product vastgesteld. Dat wordt dan vervolgens in rekening gebracht van de financier, de zorgverzekeraar of de gemeente. Bij de ziekenhuizen heet het DBC, in het sociaal domein het keukentafelgesprek en bij de wijkverpleging wil men cliënt-profielen declaratiemodel invoeren. Wat er vervolgens aan werk verricht wordt doet er niet meer toe. Onze stelling is juist: aan het begin van de het proces van hulpverlening kun je het verloop nog niet eenduidig vaststellen. De zorg komt tot stand in de loop van de tijd en ontwikkelt zich binnen de relatie tussen zorgverlener en cliënt. In mijn opleiding leerden wij dat we patiënten zoveel mogelijk moesten helpen om te leren omgaan met gebreken en daarbij om onszelf het liefst overbodig te maken. Niet alles maar blijven overnemen en onszelf onmisbaar maken, maar met steun en instructie de autonomie van de patiënt te bevorderen. Collega's spraken elkaar er op aan als ze te lang doorgingen met hulpverlening. Daarin lag en ligt ons vakmanschap.

Bij de een lukt dat beter en sneller dan bij de ander, dat is van tevoren niet vast te stellen. Ik zag al snel de neiging ontstaan om op safe te spelen,

er was druk vanuit de grote organisatie om hoog in te zetten bij de indicatie, geen risico's te nemen, want al die managementlagen en adviseurs moeten wel betaald worden. Jezelf overbodig maken is dan niet aan de orde, jezelf groot maken en productie leveren is het devies. Financiering waarbij geen recht gedaan wordt aan het grillige proces van hulpverlening, aan vakmanschap en aan het streven naar autonomie van de patiënt leidt tot perverse prikkels, precies wat er de afgelopen decennia is gebeurd."

FT: "In de huisartspraktijk zie je dat bij de aanpak van chronische aandoeningen zoals diabetes en COPD. Patiënten worden uitgebreid gecontroleerd, alles telkens weer geadministreerd en er wordt afgerekend op al die vinkjes die je moet zetten. Mensen met chronische aandoeningen zou je moeten helpen om er zo zelfstandig mogelijk mee om te gaan. Je zou jezelf overbodig moeten maken, maar de financiering werkt precies de andere kant op."

JdB: "Ik zag het steeds meer mis gaan in de wijkverpleging. Dat leidde er toe dat ik samen met anderen in 2006 Buurtzorg heb opgericht. Hierin kwamen de kenmerken van de inmiddels verdwenen Kruisvereniging terug: een klein landelijk bureau ondersteunt zelfstandig werkende, kleine teams van professionals. Een medeoprichter ontwikkelde een uitgekend ICT-systeem, waarmee zowel de informatie over dagelijkse hulpverlening, de communicatie met de cliënten én de declaraties aan de verzekeraars verzorgd wordt. Op dit moment werken er 14.000 wijkverpleegkundigen en ziekenverzoekers bij ons, in 1000 zelfstandige teams en 50 mensen die hen vanuit het landelijk bureau ondersteunen. We hebben geen managers, geen communicatieafdeling, geen grote beleidsafdeling. Ik zeg altijd:

onze mensen managen hun eigen leven, hun eigen gezin, vrienden en familie, dat kunnen ze ook met hun werk. Mits je de schaal van het team behapbaar houdt en de taken niet te veel opsplijt."

Zijn het die zelf georganiseerde kleine teams die Buurtzorg uniek maken?

JdB: "Buurtzorg is meer dan een managementopvatting. Onze basisprincipes zijn dezelfde als die in de jaren '70. Ga een persoonlijke band aan, leer de patiënt kennen en laat hem of haar jou kennen, stel je toegankelijk op. We zijn geen inwisselbare, anonieme functionarissen. Vanuit zo'n persoonlijke band kan vertrouwen groeien en kun je echt iets betekenen. Leer de levensloop kennen, waar zitten de kwetsbaarheden, waar zit het talent, hoe gaat iemand om met ziekte en gebrek, hoe functioneert het gezin. Onderzoek niet alleen de patiënt, maar ook het sociaal netwerk eromheen, familie en buurt. Als je kennis hierover opdoet kun je beter risico's inschatten en zie je ook mogelijkheden die tot dan toe onbenut waren. Zo kun je anticiperen op basis van patronen die je herkent en op tijd zinvolle interventies plegen. Als je weet dat er in de familie geweld voorkomt, en de spanningen lopen op door ziekte en bedlegerigheid, zal je anders handelen en adviseren dan bij een ziekbed in een harmonieus gezin. Heb je die kennis niet, dan loopt het onverwacht uit de hand, met alle paniek, en extra inzet van zorg en politie als gevolg."

Buurtzorg heeft dus een zorgvisie en zorgpraktijk die veel verder reiken dan de verpleegkundige handelingen op zich. Wij plaatsen de persoon van de verpleegkundige in de relatie met de patiënt, met de lokale huisarts en andere zorgverleners en in de relatie met de buurt. Die buurt, dat is de schaal, dat is het ecosysteem waarin de zorg optimaal kan functioneren."

Jos de Blok

Zorgverlening zou kennis gedreven moeten zijn. Gebruik de tijd om patiënt en omgeving te leren kennen en op basis van die kennis en je vakmanschap datgene te doen wat het beste uitpakt. Dat noemen wij preventief werken. In Amsterdam Oost is er Radio Steunkous, opgezet door het Buurtzorgteam. Dat initiatief is ontstaan vanuit de gedachte dat we allemaal een steunkous voor elkaar kunnen zijn. Hiermee stimuleren we de sociale cohesie in de buurt door mensen met dezelfde hobby's en interesses met elkaar in contact te brengen. Je kunt ze natuurlijk ook allemaal naar een psycholoog sturen met eenzaamheidsklachten, maar ik denk dat Radio Steunkous veel meer effect heeft."

Die brede, sociale, buurtgerichte benadering zou het leidende principe moeten zijn in Nederland. Nu echter is het systeem nog te veel geld gedreven, er moeten producten worden afgerekend. Inkoopteams van verzekeraars, waarin weinig zorginhoudelijke kennis zit en verkoopteams van grote thuiszorgorganisaties onderhandelen over tarieven waarbij zorginhoud amper aan de orde komt. Vervolgens is er de neiging om maximaal te produceren en te declareren."

Frank Timmermans

Onze manier van werken wordt weliswaar niet altijd even goed begrepen door verzekeraars, maar onze cijfers maken hen wel erg benieuwd en welwillend. Onderzoek in 2014 wees uit dat wij gemiddeld 80 uur per jaar per patiënt besteden, terwijl het cijfer voor de wijkverpleging landelijk op 168 uur lag. Nu zitten wij op 72 uur, landelijk op 108 uur. Ons lage zorgvolume maakt ons toch tot een interessante partner. Voor de komende jaren doen we samen met andere zorgaanbieders een groot aantal buurtgerichte projecten waarbij we jaarlijks het zorgvolume met 5% te verminderen."

Waarom is het succesverhaal van het Buurtzorg model niet al lang overgenomen in Nederland?

JdB: "Er zijn mensen die erg vóór ons zijn, maar ook zijn er mensen die onze manier van werken afwijzen. Dat verzet zit naar mijn waarneming bij diegenen die het moeilijk vinden om de top-downbenadering van bestuur en management richting professionals los te laten. Terwijl het zelf organiserend en zelf oplossend vermogen van zowel patiënten als professionals enorm is. Ga je van bovenaf sturen en procedures van buitenaf opleggen, dat

krijg je dat professionals zich voortdurend afvragen wat anderen van ze willen. Zonde van de tijd."

Wij zijn een aantal maal tot beste werkgever van Nederland verkozen. We helpen per jaar 100.000 mensen en hebben in al die jaren precies één klacht binnengekregen. Waar ben je dan bang voor? Wij doen veel projecten in het buitenland en werken samen met ministers en grote financiers van zorg. Ik kom daar, van Denemarken tot China, veel inhoudelijk gedreven bestuurders tegen die vertrouwen hebben in onze aanpak. Ze behalen daar ook goede resultaten mee in termen van zorgvolume en patiënttevredenheid. Nederland is het land met de meeste consultants. Zij verdienen geld aan complexiteit. Wat ik in vooral in Nederland tegenkom, meer dan elders, is de eenzijdige gerichtheid op geld en zogenaamde efficiency zonder inhoudelijke visie op wat zorg eigenlijk is. Er ontbreekt ook vertrouwen in ons vakmanschap, in onze kunde om datgene te doen wat nodig is en om de zorg letterlijk met anderen te delen."

FT: "Onze visie op de werkwijze van wijkverpleging wordt door velen in ons land gedeeld. Wat nu verder ontwikkeld moet worden is de sociale benadering, het samenwerken in het lokaal netwerk op de schaal van de buurt. Dat is de schaal waarop het ecosysteem van zorg en welzijn functioneert. Vroeger werd de wijkverpleging ook wel maatschappelijke zorg genoemd, dat is helemaal geen gekke omschrijving van wat er nu verder ontwikkeld moet worden."

Ik denk dat een soort Buurtzorgrevolutie, ook in andere delen van de publieke dienstverlening zoals de ondersteuning door gemeentes, het welzijnswerk, GGZ, politie of het onderwijs en medische zorg heel

goed zou kunnen uitpakken. Als we kijken naar de demografische trend met meer ouderen en relatief minder werkenden en naar de steeds oplopende kosten van de zorg, dan is het voor mij duidelijk dat we ons het dure systeem, dat we gereguleerde marktwerking zijn gaan noemen, niet meer kunnen blijven permitteren."

JdB: "Maatschappelijke zorg als kompas dat door iedereen gebruikt wordt, beleidsmakers, financiers, patiënten en zorgverleners. Wij bewijzen dagelijks dat kosten omlaag en tevredenheid en kwaliteit omhoog kunnen. Waar wachten we nog op?"

BUURTZORG

Buurtzorg Nederland werd in 2006 opgericht door Jos de Blok. Inmiddels werken er 14.000 verpleegkundigen en ziekenverzoekers in 1000 teams. 30% van alle wijkverpleegkundigen in Nederland werkt bij Buurtzorg, het is de grootste, landelijke aanbieder van wijkverpleging.

De teams organiseren de dagelijkse zorg zelf, er zijn geen managers. Ze worden ondersteund door een landelijk bureau met 50 medewerkers: ICT, administratie en regiocoaches. Die laatste geven advies aan teams als ze er zelf niet uitkomen.

Buurtzorg Internationaal is actief in 24 landen in de vorm van partnerships en advisering bij innovatieprojecten.

Buurtzorg, in de persoon van Jos de Blok, won in 2014 de Engelse Albert Medal for 'a transformational new model of community health care'. Andere prijswinnaars van de Albert Medal waren o.a. Winston Churchill, Stephen Hawking en Madame Curie.

In 2022 werd door het World Economic Forum de Social Innovation Award uitgereikt aan Buurtzorg.

THE ART OF DRAG:

De populaire Amerikaanse serie *RuPaul's Drag Race*, het iconische optreden van Conchita Wurst tijdens het Eurovisie Songfestival, het Nederlandse programma *Make up your mind*: het zijn maar een paar voorbeelden van de invloed van dragqueens op onze popcultuur. Drag is een kunstvorm waarbij (vooral) mannen en non-binaire mensen gendernormen uitdagen door zich te verkleeden als vrouw. Denk aan veel glamour, over the top make-up, enorme pruiken en *sparkly* jurken. En dan natuurlijk de optredens, waarbij muziek, dans en comedy samensmelten. In het Frans Hals Museum wordt met de tentoonstelling *The Art of Drag* voor het eerst in Nederland gekeken naar drag vanuit een kunsthistorisch perspectief.

✂ Door Hanna de Vos

De tentoonstelling laat zien dat het geenszins alleen een trend van onze tijd is. Drag is eeuwenoud: al in de Griekse oudheid verkleedden mannelijke acteurs zich regelmatig als vrouwen. En drag zat blijkbaar ook al jarenlang 'verstopt' in de collectie van het Frans Hals Museum. Het leidde tot een verzameling van werken van moderne en hedendaagse kunstenaars als Ferdinand Erfmann (1901-1961) en Sarah Lucas (1962) die allemaal spelen met gender en identiteit. *The Art of Drag* bevraagt de eisen die we als maatschappij stellen aan bepaalde genders. Bovenal viert de tentoonstelling de vele verschillende manieren waarop we onze eigen genderidentiteit kunnen uiten.

Dat deze tentoonstelling in Haarlem plaatsvindt, is niet geheel toevallig. De stad heeft namelijk een eeuwenoude traditie die nauw verbonden is met de *drag community*: Hartjesdag. Dat werd rond

1850 elke derde maandag van augustus gevierd in Haarlem en Amsterdam. Het ging erom het 'normale' om te draaien. Dat betekende dat mannen op deze dag gekleed gingen als vrouwen en andersom. Onder anderen Johan Coenraad Braakensiek (1858-1940) en George Hendrik Breitner (1857-1923) legden de Hartjesdag-traditie vast op het schildersdoek.

Breitners *Hartjesdag* (ca. 1890-1895) is een wervelwind van feestende mensen in lange jurken met vrolijk gekleurde hoedjes op. Zijn het vrouwen of mannen? De details van hun gezichten zijn (misschien expres) vaag gelaten, maar wie goed kijkt kan wel

een snor ontdekken op het gezicht van de persoon die helemaal rechts op het schilderij staat. Braakensieks *Hartjesdag* (1929) speelt zich af op de Amsterdamse Zeedijk. Pal in het midden van het werk, op de voorgrond van een uitbundig feestende menigte, danst een vrouw in een pantalon – een kledingstuk dat destijds alleen voor mannen weggelegd was. De Hartjesdag-traditie in Haarlem eindigde rond 1943, toen de Duitse bezetter het feest verbood. Gelukkig werd Hartjesdag in de jaren '90 nieuw leven ingeblazen in Amsterdam. Sindsdien is het steeds meer een feest van en voor de lhbtqia+-gemeenschap geworden. Ton van Rijn (1949-2023)

fotografeerde Hartjesdag in 1999: combinaties van hanenkammen en geruite rokjes, enorme pruiken, bontjassen en *chokers* zijn in zwart-wit vastgelegd. Naast de overduidelijke *nineties vibes* verschillen Van Rijns onderwerpen eigenlijk maar weinig van die van Breitner of Braakensiek: allemaal overstijgen ze de grenzen van gender op hun eigen manier.

Maakt lipstick je meteen een vrouw, of gezichtsbeharing je een man? Hoe zit het met kort en lang haar, rokken en broeken, stropdassen en kettingen? *The Art of Drag* laat zien hoe kunstenaars door de eeuwen heen hebben gespeeld met drag, gender

en identiteit. Ferdinand Erfmann (1901-1968) liet zijn eigen fluïde genderidentiteit doorwerken in zijn kunst. Hij schilderde vaak 's nachts, gekleed in vrouwenkleding en met make-up op, iets wat hij zelf 'acrobatisch transvestietdom' noemde. De figuren op zijn schilderijen baseerde hij hierop. Op werken als *Danscafé* (1928) en *Kleedkamer* (1928) zie je mensen in vrouwenkleding met brede ledematen en kort haar – geïnspireerd door zijn eigen verschillende alter ego's, waar hij ook kostuums voor ontwierp. Zijn doel: met kunst het verschil tussen man en vrouw opheffen. Hetzelfde doet Sarah Lucas (1962) in haar zelfportretten. Ze beeldt zichzelf

expres clichématig 'mannelijk' af. Bijvoorbeeld met haar benen wijd en een sigaret in haar mond, of een enorme vers gevangen vis in haar handen (flashbacks naar een stereotiepe Tinderfoto). De grens tussen man en vrouw, tussen wat we leren dat gender moet zijn en de vele mooie andere dingen die het kan zijn, vervaagt in het werk van Lucas, Erfmann en hun collega's in *The Art of Drag*.

Hanna de Vos (1994) studeerde middeleeuwse en feministische kunstgeschiedenis in Amsterdam en Groningen. Ze is redactielid bij *De Kunstmeisjes* en zelfstandig tekstschrijver en redacteur.

Johan Coenraad Braakensiek - Hartjesdag, 1926, Amsterdam Museum

Ferdinand Erfmann - Kleedkamer, 1928, Frans Hals Museum Haarlem

De tentoonstelling *'The Art of Drag'* is nog tot en met 13 oktober 2024 te zien in het Frans Hals Museum (locatie HAL) in Haarlem. Dit artikel verscheen eerder op www.kunstmeisjes.com

EGBERT DE VRIES BURGEMEESTER IN OORLOGSTIJD

Egbert de Vries is voorzitter van de Steunstichting Banning Vereniging

Sommige partijleden gaven mij met enig medelijden de titel 'burgemeester in oorlogstijd' toen ik zitting nam in het stadsdeelbestuur Amsterdam Zuid met twee collega's van D66 en twee collega's van de VVD. De PVDA had het niet zo goed gedaan bij de verkiezingen en was als derde partij uit de bus gekomen. D66 en VVD claimden beide twee wethouders en wij konden één plek krijgen. De vertegenwoordigers van D66, adepten van Alexander Pechtold, voeren een rechtser koers dan de D66 nu, en de VVD'ers waren aanhangers van wat nu Klassiek Liberaal heet en bepaald geen voorbeelden van het Amsterdamse VVD geluid à la Eric van den Burg. Vandaar dus 'burgemeester in oorlogstijd'. Hoewel ik af en toe wel eens op mijn tong moest bijten, en bij tijd en wijle de discussie echt verloor, is het allemaal niets vergeleken met wat we nu meemaken in de politiek.

De titel 'burgemeester in oorlogstijd' kwam bij mij op toen ik het artikel las met Rutger Groot Wassink, wethouder vluchtelingenzaken in Amsterdam. Hij stapte op als voorzitter van de VNG-commissie vluchtelingenzaken en gaf aan de telefoon niet op te nemen als de nieuwe minister van Asiel en Migratie, Marjolein Faber van de PVV, hem zou bellen. Maar niet alleen Groot Wassink moet zich verhouden tot dit nieuwe kabinet, waarin mensen bewinds-persoon geworden zijn die in het verleden extreme standpunten ingenomen hebben. In hetzelfde artikel kwam ook Ahmed Marcouch aan het woord. Hij is echt burgemeester, en hij gaf ook de antwoorden die horen bij een burgemeester in oorlogstijd; wel Den Haag te woord staan, maar ook op blijven komen voor de eigen waarden.

Het roept bij mij bewondering op hoe Marcouch omgaat met de politieke koers die dit kabinet voert. De burgemeester in oorlogstijd moet schipperen tussen het volgen van de wensen die de regering heeft, en de eigen politieke en morele opvattingen. Ingezoomd op het onderwerp asiel en migratie maken Arnhem en Amsterdam duidelijk andere keuzes dan de regeringspartijen, en zetten zij juist wel in op het opvangen van veel vluchtelingen en asielzoekers. Waar het kabinet de vermeende belangentegenstelling tussen nieuwkomers en de huidige bewoners wil vergroten en verheven, proberen Amsterdam en Arnhem die juist te overbruggen.

Terwijl het bij Marcouch om meer gaat dan alleen de politieke koers. Sommige leden van dit kabinet, en de grootste regeringsfractie, koesteren ook een diepgevoelde afkeer van de islam en de leider van de partij is veroordeeld voor groepsbelediging en discriminatie van Marokkaanse Nederlanders. En Marcouch, een moslim met Marokkaanse roots, wil ondanks die opvattingen toch in gesprek blijven met dit kabinet. Ik heb er bewondering voor en ik vraag mij af of ik dat zou kunnen. Aan de hand van twee voorbeelden beantwoord ik die vraag. Tijdens de campagne voor de Europese verkiezingen sta ik te folderen op straat en spreek twee mensen die werken voor een wasserette. De een heeft een Nederlands-Turkse achtergrond, de andere een Nederlands-Marokkaanse. Ze weten nog niet wat ze gaan stemmen. Het is allemaal anders dan vroeger, waar staan de partijen nu nog voor... Eén kijkt mij schalks aan en zegt 'dat Geert soms ook wel goede dingen zegt'. Ik geef aan dat ik die opmerking kan plaatsen maar niet begrijp waarom moslims zouden

overwegen op de PVV te stemmen, terwijl ze weten dat die een spuughekel heeft aan hun geloof en dat het liefste zou vernietigen. 'Zoveel zelfhaat en minderwaardigheidsgevoelens hebben jullie toch niet, dat je ondanks dat PVV zou willen stemmen?' Daar waren ze het dan weer wel mee eens. En we eindigen het gesprek met waar dit meestal mee eindigt; het ophalen van goede herinneringen aan Joop den Uyl.

Het tweede waar ik aan denk is een splend en lastig dossier waar ik als wethouder voor verantwoordelijk was. We waren bezig maatregelen te

treffen om overlast te verminderen, maar dat schaadde ook de positie van een grote groep ondernemers. Logischerwijs kwamen die voor hun belangen op en probeerden daar met mij over te spreken. Ik kreeg regelmatig mailberichten, sommige ook met heel stevige teksten richting mijn persoon, waar ik zelf ook deels een antwoord op gaf omdat ik wel snapte hoezeer dit hen raakte. Toen een van hen per mailbericht aangaf dat een goed christen dit soort maatregelen toch niet zou kunnen nemen en voor zichzelf verantwoordden, ging bij mij het licht uit en reageerde ik niet meer op hem. Hij

wist dat ik actief christen ben, en kennelijk kan ik veel hebben, maar niet deze manier van mijn integriteit ondergraven.

Daarom mijn waardering voor moslims die het wel lukt om de minister van Asiel en Migratie te woord te staan, ondanks haar opvattingen. En laten wij allen niet ophouden te benoemen welke fundamentele fout er in haar gedachten zit. De verandering in de samenstelling van de Nederlandse bevolking is geen demografisch probleem, maar een verrijking van ons land.

COLOFON

Redactie: Dirk Achterbergh, Twan van Lieshout, Joke van der Neut, Evelien Polter, Piet Ruig en Lianne Schuurung.

Aan dit nummer werkten mee: Jos Aarnoudse, Pieter van der Hoeven, Pieter Rings (correctie), Hanna de Vos, Egbert de Vries en Naomi Woltring.

Vormgeving: Rosa Stigter

Oplage: 500

ISSN: 23520-7870

Deadline: De deadline voor het volgende nummer is 10 november 2024

Over Tijd & Taak: *Tijd & Taak* wordt sinds 1932 uitgegeven door de Banning Vereniging en haar voorlopers. Het blad stelt door middel van interviews en opiniërende artikelen de vraag welke taak wij in deze tijd hebben om de wereld mooier, vrediger en eerlijker te maken. *Tijd & Taak* strijdt voor een sociaaldemocratisch ideaal met ruimte voor bezinning en dialoog. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Abonnement: Een jaarabonnement op *Tijd & Taak* kost € 15,-. Leden en donateurs van de Banning Vereniging ontvangen het blad kosteloos.

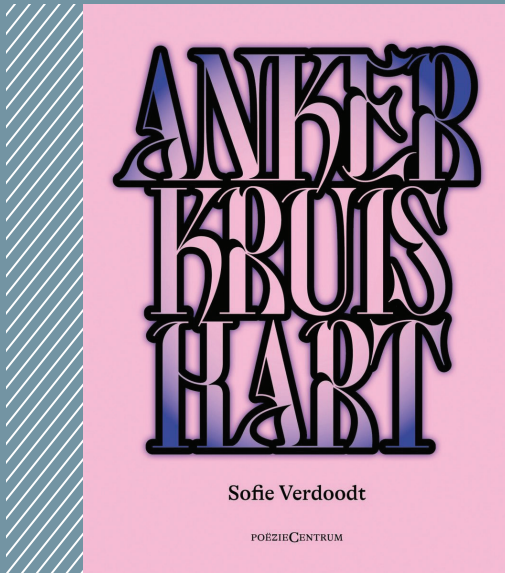
Over de Banning Vereniging: De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De vereniging, opgericht in 1919, draagt de naam van Willem Banning. Hij was theoloog, hoogleraar en een van de oprichters van de PVDA. Hij was een man die stond voor verbinding en dialoog. De Banning Vereniging en haar voorgangers putten uit stromingen van het religieus socialisme en een op waarden gericht humanisme dat vrijheid en gerechtigheid als eis stelt voor het persoonlijke én maatschappelijke leven.

Banning Vereniging
voor levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie

Postbus 10567, 1001 EN Amsterdam
Rekeningnummer: NL87 TRIO 0198 5100 39

info@banningvereniging.nl
www.banningvereniging.nl

LEVENSOVERTUIGING
BANNINGVERENIGING RELIGIE
SOCIAALDEMOCRATIE

Sofie Verdoodt

GENESIS

Met het kind op schoot dat niet kan slapen.
 We hebben alles al gedaan: papier verscheurd,
 de pop verkleed, je vader uitgetekend.
 Waar gaat het licht dan heen als je de lamp uitknijpt?
 We wuiven naar de maan.

Je draagt de lasten van het woord nog niet
 maar weet dat alle dingen heten
 en ik de schepper van je wereld ben.
 Niemand die ons kan horen kan dus ik mag vrijuit spreken.
 Dat je niet op mij gelijken hoeft
 en niet te snel aan taal moet lijden.
 Dat het goed is om niet alles te verstaan.

Dat er altijd een einde is maar vooral een begin
 en daartussen een ruimte om te vullen,
 een boek om te schrijven.
 Kind er waren eens twee lijven ...

Je raakt alle delen van mijn gezicht
 en eist dat ik ze noem.
 Intussen ben je wel bereid om de luifels
 van je ogen neer te laten.
 Je vinger die mijn rimpels streelt
 vertelt wat je voorlopig weten moet.
 Dat ik morgen het vervolg verzeker van deze Genesis.
 Dat er niets meer om te missen is.
 Ik beaam je armen om me heen
 en dat er niets meer is dat ik wis.

Sofie Verdoodt. Anker Kruis Hart. Poëziecentrum, 2023

Sofie Verdoodt (1983) debuteerde in 2014 met de bundel Doodwater. In 2023 verscheen haar tweede bundel Anker Kruis Hart die bekroond werd met de publieksprijs van de Grote Poëzieprijs. In 2012 promoveerde ze aan de vakgroep Kunstwetenschappen van de Universiteit Gent. Als doctor in de kunstwetenschappen doceert ze en schrijft ze essays over film en kunst.

In haar tweede dichtbundel Anker Kruis Hart belicht Sofie Verdoodt de voortdurende metamorfose van mens, dier en ding. Erotiek, verlies en moederschap raken hierbij verknoopt. De titel bestaat uit een bekende combinatie van symbolen. Samen staan het anker, het kruis en het hart voor hoop, geloof en liefde. Dit zijn dan ook thema's die in de bundel telkens terugkomen.